

BLUDNÉ DUŠE.

HISTORICKÝ ROMÁN.

Asi tři hodiny od Slaného vine se celým západním obzorem obloukovitý pruh černých lesů. K nám do kraje dívají věčné věkův s hlavami zasmušilými, jako by na ně boží slunce ani nezasvitlo. Když v jaře kolkol všude usměvavá zeleň, jsou čela jejich tmavá jako noc; když v létě kolkol všude samé zlato, jsou vreholky jejich jako pochmurný mrak, kterýž v sobě nese pohromu; když v jeseni lítá po holých stránkách "posvícení", zamračeně se ani nedotkne; a když v zimě všude všecko bílo a když se ta bělota leskne jako nevěstiny atlasové šaty, hledí na nás lesy ještě zamračeněji, jakoby byly plny hněvu a zášti až do kofenův.

A táhnou se daleko; musí jimi kolik hodin cesty.

A mezi těmi lesy dřímají v údolínách tiché dědinky ještě tak na vlas, jako bývaly za dnů, kdy národ náš krok za krokem musil projít všechny "stace" cesty křížové, jsou namnoze dřevěné, střechy doškové a na těch doškách zelená se mechu jasnějšího, než na kofenech starých dřev v blízkoukých lesích.

Témto vesnicím říkájí Podlesí a vesničanům Podlesáci. Tato přezdívková činivá síce zlou krev; ale mně to snad odpustí, protože je při tom pochvalím. Jsou dobří, jsou nezkažení; větry, kteréž k nám přilétají z ciziny, o střechy jejich ani nezavadí. Po dědínách v Podlesí slyší jen hukot vichřev a přece zaceľují ve dřevěných stěnách každou skulinu, aby ani jediný dech těch jedovatých větrů nepronikl do jejich chaloupek.

Vy milé, vy prosté české dědinky! Kdo pak by vás neměl rád a kdo pak by o tom lidu pod vašimi krovky rád nevypravoval a neslýchal?

Vy Podlesáci! Nestyďte se za ty své lesy; jen přilněte k těm statkům svým, k těm milým chaloupkám s větrí ještě láskou a starý ráz své české povahy si zachovejte, aby jej dědili vašich vnuků vnukové! Buďte na to hrdí, že vám tak říkájí, a jen zůstaňte "Podlesáci" na všechny příští dni!

ODDÍL PRVNÍ.

I.

"Už nepříjde!" prohodil za jednoho podzimního večera Jiříček sedlák Květ. Seděl zamyšlen u stolu ve staré jizbě, na jejíž strop poráželi trámy asi v těch letech, kdy odehával z Čech poslední švejda.

Hodiny, jež visely u samých dveří ve tmavomodrém pouzdru, ukazovaly devátou. A v devět hodin bývá za listopadových večerů po venkově, jako na ulicích velkých měst o druhé s půlnoci. Vesničky podobají se zevnějškem vymřelým dědinám a rozsáhlé statky v nich omšným hrobkám, ve kterých již nebožtíci sta let dřímají. Za to se však život tím roztomileji jevívá ve světlících s dřevěnými, ocazenými stropy, při plamenech u veselém praskotu skotačících na krbu, při hezouně písni na mladých rtech, či při dlouhé pohádce, kteráž stačila někdy i na dva večery.

Sedlák Květ byl muž šedesátiník; vysoký, s hlavou vzpřímenou, s čelem bez jediné brázdě a s tváří smědou, na kteréž však radlice desítky šesté zanechala již patrné stopy. Ale vrásky smědou tvář rýchlá se tvář nečinily ne-

příjemnou; slušely jí a výraz obličej se stal se vážnějším, tak v pravém slova smyslu usedlý. Rysy ve sméde tváři jeho měnily se zřídka; do duše si rýchlá Květ všetečným a slídivým zrakům dívati nedal. Ale k čemu vám už nyní věrný o něm podávat obraz! Vřak se s ním seznámíte a poznáte ho s dostatek.

Sedlák Květ vstal se židlice, na kteréž seděl s rukama překříženými přes prsa, přikročil k polici, vztáhl ruku a v ruce oetla se kniha; potom se obrátil ku mladinké dívce, jež seděla nejbliže u dosti prostorného krbu, na němž na železné třínožce jasným plápolem hořela louč.

"Pamatuješ si, Světluško, kde jsi přestala?"

Hlas sedláka Květa zněl jako veliký zvon ve farním kostele, ale musil ještě přidati, když zvonil o božím hodě na veřkou. Rysy ve sméde, vážné a usedlé tváři sebou pohnuly, rty se usmály, ale zlehounka, tak jako by ten úsměv o obličej byl jen v letu zavadil. Dívka vzala do ruky knihu a mlčky otevřevši, začala čísti. Uměla výborně. V kapitole, kterouž rozefřela, byly vypsaný zlé časy za Oty Braniborského v Čechách, kdy tři nejhorší hosti, jakýchž tato naše země zná bez počtu; hlad, mor a vojna, zašly si do Čech a zasedly k plným stolům, protože království české bylo tehdy osiřelé, veliký Otakar ležel v daleké, cizí Vídni ubit, a mladinkého Václava vedli poručníci od hradu ke hradu, až ho vevlekli za hranice...

Na knize scházelo několik předních listů; dle všeho byla to stará česká kronika. Sedlák Květ měl takových knih několik, a to tehdy už něco znamenalo. Měli bibli, měli kaneionál, měli cestu Kristofa Haranta z Polzie do svatě země a nescházely jim ani Trojanšké letopisy. U některých z těch knih byly na jednotlivých listech celé řádky zaškrtnuté, zaškrtnuté, že nejbystřejší oko nedovedlo vyčísti, co tam původně stálo. Květův otec je před lety musil odnésti na faru. Kde kdo byl v podezření, že má knihy, musil s nimi na faru se všemi. Někde chodili po vsi rýchlá s konšely, všecko všude přehledali, a na faru to musil donésti obecní slouha. Ve Lstiboří přý jich přinesl několik nůsí, až se pod nimi prohýbal, a lidé se mu potom smáli, že se s těmi knihami "namohl"; chodil také od těch dob přihřbený. Na farách ty knihy prohlíželi, a které byly nakažené, musil se majetníci s nimi chtějí nechtěj rozloučiti; a ještě byly dlouhé výlechy; kde je vzali, od koho a zdali jich nepřijímali? Knihy, které našly před očima posuzovatelů mi lošť, vráceny nazpět, ale bedlivě poopraveny a pečlivě zaškrtnuty...

Světluška četla o bédách, které přišly na českou zemi za Braniboreův. Ale dnes se jí zvonkovitý stříbrný hlásek chvěl, někdy se také na chvílenku odmlčela, jako by jí na tu historii nestačoval dech, jako by oči její dnes na ty veliké švábské písmeny dobře neviděly. Ve světlíci bylo ticho, jako by se byl v té chvíli čas, kterýž leti přes lesy a přes střechy blekotnou rychlostí, zastavil; jenom klapání hodin u dveří svědčelo, že čas letí dál a že nikdy nestojí. Sedlák seděl opodál s očima upřenými na čtenářku, panimáma si lehký utřela oči zástěrou a

chasa ani nedýchala. Čtenářka již byla tam, jak vyrvali matce sirotečka, jak ho odváželi za hranice někam do Žitavy, jak tam měl nouzi, jak trpěl hlad a měl šaty jako dítě žebráček.

Světluška četla tak klidně a tak hezounce, že nebylo divu, když panimámě na odkvetlé tváře, v nichž zreaddirla se vtělená dobrota, vyhrkly slzy, a když se těmi slzami leskly, jako když na uvadiou trávu spadne jarní dešť.

"Bože můj jediný — a přece to bylo dítě královské!" povzdychla si, nemohouce již utlumiti vnitřní rozehvěvenost.

Potom přišly zprávy o velikém hladu, a chasa vstávaly vřasy na hlavě; po hladu o velikém moru, a chasa hlavy se točily. Sedlák Květ se přestal dívat své deči v tvář a své oči jeho zahleděly se do plamenů; zdálo se, jako by v nich něco svítilo — hněv či také slza? Nevím, protože náhle hlavu odvrátil a podíval se na hodiny, na kterýchž ručička stála již u desáté. V jizbě bylo dosud ticho, že bylo slyšeti každé prudší oddechnutí.

Potom přý se jednou ten královský siroteček vrátil, byl slabounký, vyzáblý, tváře měl zbledlé, oko mdlé, jako by uhasínalo, hlavu nakloněnou... Tak přicházel do svého dědictví a čím dále přicházel, hrnul se k němu lid se všech stran, a nebylo konce jásotu. A mnohý ten Čech hladem zmořený, od cizincův odraný, poslepním chrapotem vítal toho mladého krále, toho českého dědice, a potom umíral. Lid, kterémuž oni tři hosté neublížili, těšil se z té duše na lepší časy, protože přý je vstěila duha jasná, krásy neobyčejné, kteráž rozklenula se nade Prahou, sáhaje ode zdi městských na půlnoční straně až na druhý břeh Vltavy, a za duhou hvězda skvělá, kteráž objevila se vedle rohu samého měsíce...

Světluška dočetla kapitolu.

"Už dost, hoika," pravil otec, když se deera tázavě na něj podívala. Vzal jí knihu z ruky, ale dnes kroniku nesechoval na polici. Nechal jí ležeti na stole. Ve světlíci bylo ještě ticho. Všem lpěly na mysli hrozné noviny, jak někdy bývalo v Čechách zle. Hodiny, staré dřevěny, odbíjely desátou. Chasa s obvyklým "dej vám Pánbůh dobrou noc!" vytrátila se za nedlouho. V jizbě zůstala pouze sedlák s panimámou a deera čtenářka.

Plameny na krbu oslňovaly právě plným jasmem tvář dívčinu. Řekl-li bych, že tento divčel obličej byl půvabný jad pomyšlení, bylo by to až příliš obyčejné. Napsal-li bych, že tahle mladá, svěží tvář byla sličná, pověděl bych zase málo. Byla poněkud přibledlá, ale jen lehounce, jako by jarní slunce bylo na ni vtisklo svůj polibek, když jí bylo uvidělo po prvé. Na každém líčku nasázeno po poupěti, když se začíná rozvíjeti a když jeho červec bývá tak jemnická, jako by to byl saminký pel. A když se rty pohnuly k úsměvu, na každé tváři pojevilo se po do líčku. Takovýehle popisů četli jate již dozajista mnoho; bývají tak v jádru stejné a zbledlý čtenář podobné řádky často okem pouze přečetl. Ale kdybych měl tuto ustat, dopustil bych se hříchu na paměti deery Květovy.

Sám Pánbůh ví, co v těch očích jejich spočívalo, když se rozevěřily a když se tak na jednoho podívaly. Byly hluboké, jako studánky s křístalovou vodou v zakletých zámelech, do nichž zahleděli se kdy zbloudilés všetečné, zůstal jako přikován a musil do nich věčně hleděti. A sám Pánbůh také ví, jaký to byl divný výraz v těch přibledlých tvářích už od dětinství nejútlejšího, že přý se člově-

ku pohledem na ten první mládí květ oko rozjasnilo a že po každé se čelo, byt i seděly na něm sebe černější chmury, čistým nebem zaskvívalo. A lidé přece říkají, to že se slává jen tenkrát, když se oko smrtelníkovy zahledí v obličej andělský a když na čelo pozemšťana zavane dech zjevů z říši smutných Čechách andělů byti ani nemohli. Tenkrát na tu ubohou českou zemi přý i v samém nebi zapomněli, řekl kdys jeden muž. Ale já pravím, že mezi těmi našimi předky musili býti andělé, musili mezi nimi žiti, musili je chrániti a těšiti.

Kdo pak by byl dovedl jinak seřtíti se zbrázděných čel krvavý pot, než ruka andělská? Kdo pak by byl dovedl se starých svráskovatělých tváři zažehnatí zármutek, než ruka andělská? Kdo pak by dovedl ta srdce, jež bušivala tak prudkým tlukotem, umírniti, než ruka andělská? Kdo pak vy byl vštěpoval doufání těm našim předkům, těm starým českým robotníkům, té ztročené, ubohé české krvi, nežli rty andělské? Kdo pak by byl dovedl učiti trpělivosti ten lid, kterémuž sehnuli hlavu až do prachu a jehož bedra svými hříchy obtížili, nežli rty andělské? Jděte a ptejte se, zdali pravdu dím.

Sedlák Květ by vám pověděl, že tohle všecko dítě jeho umělo; on by vám však ještě více pověděl. Žel, že už na něm dávno uvadla tráva a že dnes o hrobě jeho již ani nevědí.

Podívejte se na tu holku, sedí ještě u krbu, ruce má složené v klíně a tmavomodré oči upřeny v plamenky; hnědý, hebouký vlas sčesaný v týl vine se jí jemnými proudy po šíji. Zahleďte se do té divné mladé tváře a uvidíte, že se vám z toho statku chititi nebude a že zapomenete na všecko...

Ve světlíci ještě ticho, hodiny vedou dále svou; sedlák za stolem, panimáma u kamen a nade střechem statku jejich, nade zdejší dědinou a okolními lesy letí čas — a co nese? Dobrého málo, nového mnoho a zlého ještě víc.

Sedlák náhle vstal, pokročil k oknu a poslouchal. Někdo se do statku dobýval. Pál zaštekali už podruhé, ale jaksi radostně, a starý sultánek vyskakoval až do půli vrat a div, že nepovalil sedláka k zemi, když vyšel otevřít. Přichozí byl asi dobře známý; a podle slov, která jsme zaslechli ve světlíci u Květu, bezpochyby ho dnes očekávali.

"Tak pozdě, brachu? Už odbyla desátá."

"Zdrželi mne; už jsem myslil, že nepříjdu."

"Jen když přicházíš. Neseš?"

"Nesu."

Ruka tiskla ruku vřele a opravdově. Sultánek opět poskakoval, znovu vyštěkoval, až slepice v kurníku hlavy zdvihaly, zdali není den, a kohout zakokřhal, zdali již nejsou na východě červánky; ale jen jako ze spaní — v půli se zamícel, protože všude byla ještě černá tma.

Přichozí vešel do jizby se starodávným křesťanským pozdravením, přidav ještě: "Požehnej Pánbůh," selee podal ruku, přistoupil k dívce u krbu, pohladil ji po čele i po vlasech a usedl za stolem. Byl to muž s nesmírně vyzáblou tváří a šedivým dlouhým vlasem. Ruce jeho byly pouhá košť a pouhá kůže. Oděn byl v šerkovou halenu, spodky měl uzounké, zvřetinky, a nohy jeho vřely v sešlých střevících, na nichž se mu leskly mosazné sponky. Čepici, černavou pangrotku s bílým beránekem, položil na stůl. Selka mu podala chléb a sýr.

Světluška už se nemohla dívati tak pokojně do plamenků na krbu.

Když zavane nad studánkou ostrý vítr, byt i luční tráva klenula se nad ní v loubi, hladina její se přece rozvílní a rozčepí. A když vysoký muž s nesmírně vyzáblou tváří překročil práh světnice, přinesl s sebou také zvenčí ostrý vítr. Ve tmavomodrých očích dívčinych pojevila se plachost, jako když mladistvá srnka u lesního potoku větrí zdálí neštěstí. A když se přichozí dotkl jejího čela a když ta suchá ruka, pouhá košť a kůže, projela hedvábnými vlasy jejími, zachvěla se, jako by po ní sáhala Morana. Měl ruku tak příliš studenou, ještě studenější než bývají větve, když jsou obaleny omrzlinou.

Pozdní host zakročil do pecnu ehleba hezky hluboko. Měl hlad. "Přilož!" řekl sedlák deči, když nocehář dojídal, a dívka vybrala na ošitce nejmasnější louč, urovnala ji na třínožce a za chvílenku bylo viděti jasně až ke stolu — pozdnímu návštěvníku přímo do tváře.

Napsal-li jsem prve, že byla nesmírně vyschlá, nepověděl jsem ještě všecko. Vypadala jako zkamenělá, jako by vrásky před očima, kolem rtův a na čele byly nepohnutelné; vypadala tak, jakoby patřila nebožtíku, kterého vytáhli v lomech z vápenitých vrstev. Oči jeho pod bílým, hustým řasovím byly přimhouřeny, jako by nemohly sněsti světla a jako by podřimovaly.

Náhle rozeplal halenu a vytasil se z levého podpaží s jakýmsi vakem, staženým pečlivě řeménky. Položil jej na stůl, opatrně rozvála a vyňal nějaké knihy.

"Tu máš, ty čtenářko," zahovořil, vstal od stolu a podal první z knížek Světlušce. Byla to osmerka na hrubém, šedavém papíru. Dívka se podívala na knihu a hluboké tmavomodré oči se jí zaleskly, jako když když v pohádkách hledá sestru stopu bratrovu a když jí nalézá. Nápis na knížce zněl: "Zděnek ze Zámuk".

Pozdní host vytáhl druhou knížku a zas jí podal dívce; tahle se jmenovala: "Hrabě Rožmberk". Světlušce se rty usmály; starý muž s nesmírně vyzáblou tváří si toho úsměvu všiml. Vrásky u obličej se mu pohnuly poprvé, zdálo se, že také k úsměvu; ale neuměly to. Už smíchu asi dávno odvykly, a pod bílým, hustým řasovím otevřelo se dvě jasných očí, jako by chtěl ten úsměv milounek kolem rtů dívčinych zachytiti, jako by se jim chtěly potěšiti, než přeletí. Či jsem nerekli, že úsměv na lících téhle deery rýchlárovy působil jako jarní slunce na ledy? Ne — zapomněl jsem to prve.

Nocehář sáhl ještě jednou do uzlíku a vytáhl knížku "Mnislav a Světivína". Podal jí opět mladinké dívce. Světluška dotkla se pravici jeho ruky; ale ruku utrhl, protože byla ještě studenější, a knížka padla na zem. Starý muž se jí podíval zase do tváře, oči se mu opět rozevěřily; ale zdálo se, že bylo v nich náhle kalno, a okamžitě je přimhouřil.

Měl ještě jednu knížku; tuhle vzal od něho rýchlář.

"To bude čtení na zimu!" sejala ruce selka.

"Beztoho ty naše skoro všechny umíme napamět," přidal sedlák.

A Světluška brala ty knížky jednu za druhou jako drahocenný poklad, z rubu na líe je převracela a kolem rtů kmítal se jí zase ten divný, milounek úsměv. Starému muži se opět pod bílým řasovím oči rozevěřily, jako by jej chtěly zachytiti, a vrásky na zablouklé, vyschlé tváři se hýbaly, jako by ta zledovatělost obličej jeho "pouštěla", roztávala, jako by se ta zkamenělina v něm ztrácela.